

Іванов А.В.

Академія праці, соціальних відносин і туризму

СОЦІАЛЬНА І ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

У статті розкрито особливості соціальної і гуманітарної політики України в умовах війни. Встановлено, що під поняттям «соціально-гуманітарна політика» слід вважати своєрідний комплекс заходів, орієнтованих на реалізацію державних соціальних функцій, забезпечення соціально-гуманітарної роботи держави, суспільних прав та інтересів, соціально-гуманітарного розвитку та покращення рівня суспільної життєдіяльності в цілому. Наведено заходи, які реалізує Верховна Рада в тісній співпраці з Урядом України, що передбачають швидку протидію гуманітарній кризі, викликаній повномасштабним вторгненням. З'ясовано, що метою соціально-гуманітарної політики полягає у створенні сприятливих передумов для організації та ефективного розвитку суспільних відносин, комплексного розкриття і самореалізації творчих здібностей, а також задоволення суспільних потреб. Проведено аналіз стану розвитку соціальної та гуманітарної сфери. Розкрито зміни, внесені прийнятим в кінці квітня 2022 року Законом України № 2193-ІХ. Визначено, що даний Закон України сприятиме забезпеченню більш ефективнішому та швидкому наданні соціальних послуг потерпілим в умовах впровадження воєнного стану в Україні. Встановлено, що початок повномасштабних воєнних дій на території нашої держави, а відтак і введення воєнного стану мало критичний вплив на вітчизняну систему економіки. Знищення інфраструктури та вітчизняного населення, а також фінансовий відтік не дає можливості ефективно розвивати державу та знищує всі позитивні просування та наслідки проведеного соціально-економічного реформування, а брак добре продуманих поточних та стратегічних завдань для активізації державного економічного розвитку може суттєво погіршити і так досить складне становище в країні. Тому, як висновок визначено, що в подальшому терміново необхідно реформувати сферу освіти, особливо загальну середню, розробити чітку програму розвитку та відновлення інфраструктурних об'єктів та створення сприятливі передумови для притягнення інвесторів, а також удосконалити полегшення оформлення громадських звернень щодо надання соціальних послуг.

Ключові слова: соціальна політика, гуманітарна політика, гуманітарна криза, війна, воєнний стан, соціальні послуги.

Постановка проблеми. Завжди соціальна і гуманітарна політика відіграла доволі важливу роль у процесі суспільної життєдіяльності та системі національної економіки загалом. У сучасних воєнних умовах, в яких зараз перебуває наша держава даний вид політики набув виняткової актуальності, оскільки найбільш вразливі верстви населення вимагають зосередження доволі більшої уваги саме на час війни. Від ефективності реалізації державної політики у соціальній та гуманітарній сферах залежить не лише стабільність суспільного розвитку, але й стан національної безпеки країни.

Найважливішою ознакою всесвітньої політики слід вважати впровадження гуманістичних принципів у міжнародну життєдіяльність, згідно з якими відбувається налагодження конструктивних взаємовигідних взаємовідносин, які ґрунтуються на сучасному мисленні

та моральних цінностях. Нестача у державній зовнішній політиці концептуальних основ соціально-гуманітарного елемента безперечно перешкоджає ефективній реалізації даного напрямку. Через це, на сьогоднішній день доволі великої актуальності набуває потреба у налагодженні дієвої міжнародної співпраці у відповідності з вітчизняними інтересами в сфері протидії сучасній гуманітарній кризі. Варто зазначити, що сучасна реальність потребує об'єднання та координації усіх без винятку сфер державної політики (соціальної, культурної, етнонаціональної, релігійної та інших). Повномасштабне вторгнення Росії в Україну ще раз засвідчило, що наша держава є демократично розвинена та соціально орієнтована країна, в основі якої лежать принципи демократії, свободи слова та правладдя. А спрямування України на європейську інтеграцію слід вважати найголовні-

шим принципом не лише її внутрішньої, але й зовнішньої державної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дану проблему досліджували такі науковці як О. Безпаленко, Д. Добровольський, К. Маркевич, М. Міщенко, О. Пищуліна, К. Рещук, Л. Сіньова, В. Юрчишин та інші.

Метою статті є розкриття особливостей соціальної і гуманітарної політики України в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. Початок повномасштабних воєнних дій на території нашої держави, а відтак і введення воєнного стану мало критичний вплив на вітчизняну систему економіки. Психологічні та матеріально-фізичні збитки, спричинені воєнними та окупаційними діями слід вважати найбільш негативними чинниками, які позначилися на суспільній життєдіяльності. Через це на сьогодні з кожним днем російської агресії все більше зростає кількість громадян, що потребують від держави різного роду соціальної та гуманітарної допомоги.

На даний час не існує єдиного визначення сутності поняття соціально-гуманітарна політика. Проте, на нашу думку, під даним терміном слід вважати своєрідний комплекс заходів, орієнтованих на реалізацію державних соціальних функцій, забезпечення соціально-гуманітарної роботи держави, суспільних прав та інтересів, соціально-гуманітарного розвитку та покращення рівня суспільної життєдіяльності в цілому. Метою соціально-гуманітарної політики полягає у створенні сприятливих передумов для організації та ефективного розвитку суспільних відносин, комплексного розкриття і самореалізації творчих здібностей, а також задоволення суспільних потреб.

На даний час Україна докладає чимало зусиль над вирішенням проблем в соціальній та гуманітарній сфері. Так, Верховна Рада в тісній співпраці з Урядом України реалізує чималу кількість заходів, які передбачають швидку протидію гуманітарній кризі, викликаній повномасштабним вторгненням. Серед таких заходів варто виокремити:

1. Розроблено програму релокації підприємств та працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, яка передбачає державну допомогу в підборі площ для розміщення виробництва; перевезенні й розселенні персоналу; доборі працівників у місцях дислокації після переїзду. Для того, аби всі учасники процесу релокації могли вільно контактувати один з одним, створено платформу цифрової взаємодії на базі системи «Прозорро.Продажі»

та одного з акредитованих у системі майданчиків E-Tender [7].

2. Затверджено Порядок надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні, який визначає умови, механізм виплати та порядок використання коштів для надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за кожну працевлаштовану особу з числа внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття та інших джерел, не заборонених законодавством [8].

3. Спрощено одержання статусу безробітного відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану» від 21 квітня 2022 р. № 2220-IX. Цей закон передбачає, що внутрішньо переміщені особи та особи, які знаходяться на території бойових дій, які втратили необхідні документи (трудова книжка, документ про освіту тощо), теж можуть оформити статус безробітного. Підставою оформлення та розрахунку суми виплат у цьому разі є інформація з реєстрів та баз даних органів виконавчої влади [6].

4. Розроблено програму підтримки внутрішньо переміщених осіб.

5. Адаптовано соціальну допомогу до воєнних умов. Так, строк виплати державних соціальних допомог, які були призначені раніше, продовжено на період введення воєнного стану та одного місяця після його припинення чи скасування і виплачується за повний місяць без звернення особи. Також змінено порядок та розміри призначення компенсацій на проживання для внутрішньо переміщених осіб, розширено коло суб'єктів, які наділені повноваженнями взяття на облік таких осіб. Крім цього, підвищені норми пенсійного забезпечення, які передбачені для військовослужбовців з числа учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни, членів сімей загиблих військовослужбовців [2].

6. Затверджено «Порядок надання гуманітарної та іншої допомоги цивільному населенню в умовах воєнного стану в Україні», який визначає механізм надання гуманітарної та іншої допомоги цивільному населенню в умовах воєнного стану в Україні за рахунок коштів, що надійшли

в національній та іноземній валюті на поточний рахунок Мінсоцполітики, від фізичних та юридичних осіб, резидентів і нерезидентів як благодійна пожертва, гуманітарна допомога, гранти та дарунки [3].

7. Вирішено питання доставки продуктів в міста, де здійснюються бойові дії шляхом утворення Міжвідомчої робочої групи щодо забезпечення населення продовольчими товарами тривалого зберігання та санітарно-гігієнічними товарами в умовах воєнного стану, завдання якої – цілодобово опрацьовувати всі проблемні питання, які виникають під час забезпечення людей продуктовими наборами, зокрема, здійснювати відновлення логістичних ланцюгів, пошук можливостей безпечної доставки наборів, систематизувати та координувати дії усіх органів влади [11].

8. Вирішено питання нарахування пенсій та соціальних виплат, виплат пенсії в разі втрати годувальника під час дії воєнного стану для осіб 18–23 років, допомоги з лікування. Водночас спрощено процедуру перетину державного кордону в умовах воєнного стану для осіб із складових сил оборони та сил безпеки, для виїзду для лікування за кордон [4].

Стан та наслідки війни в Україні неминуче відобразилися та значно погіршили і без того складний соціально-економічний стан країни. Ще більш незахищеними стали діти-сироти, багатодітні сім'ї, родини військовослужбовців, безробітні, пенсіонери, самотні незабезпечені люди; ще більш вразливими стали біженці та безпритульні, сім'ї полонених військовослужбовців [1].

Воєнні дії на території нашої держави на сьогоднішній день вже заповдіяли величезних втрат серед населення, а також спричинили зростання кількості поранених та скалічених не тільки військовослужбовців, але й цивільних людей. Згідно з досвідом зарубіжних країн можна стверджувати, що прогалини в управлінні у соціальній та гуманітарній сферах можуть катастрофічно позначитися на суспільному розвитку в посткризовий період. Через це, головним завданням владних органів виступає організація загальнодержавного комплексу реабілітації військовослужбовців та цивільного населення, постраждалих від воєнних дій на території України. Так, на даний час виникає необхідність у розширенні реабілітаційної мережі у відповідності з військовими потребами, з якими владні органи апелюють до країн-партнерів.

Значна частина реабілітаційних потреб може фінансуватися за рахунок партнерської допомоги, а в подальшому навіть (як окремих програм) ленд-

лізу. Водночас частина допомоги має спрямовуватись на складні операції і сучасне протезування, що суттєво зменшить психологічні втрати, прискорить адаптацію тих, хто зазнав поранень, до максимально нормальних і звичних умов життя і праці. Доцільним є звернення до міжнародних медичних організацій та інститутів, зокрема «Лікарі без кордонів», з метою створення їх представництв та розгортання мереж в Україні, насамперед у реабілітаційній сфері [4].

Поряд зі значним списком труднощів, що має подолати на своєму шляху економіка України, є певні перспективні напрями, пов'язані з можливим вступом в члени ЄС. Європейський шлях України на тлі вторгнення російської федерації в Україну підтримали в ЄС (80% опитаних вважали правильним рішенням про фінансову підтримку Україні, 66% респондентів підтримали вступ нашої країни в ЄС у разі готовності) [14]. У червні 2022 року Україна отримала статус кандидата в члени ЄС, щоправда за дотримання певних вимог, серед яких внесення змін до законодавства щодо нацменшин, робота з корупцією тощо. Проте на прикладі таких країн, як Північна Македонія та, особливо Туреччина, можемо бачити, що строки реального вступу до ЄС можуть тривати до 15 та 35 років відповідно. Хоч більшість країн-учасників для набуття статусу в середньому очікували 8,4 роки [12].

Згідно з прийнятим вкінці квітня 2022 року Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях» від 14 квітня 2022 року № 2193-IX [6] внесено зміни до законів України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 р. № 2671-VIII, «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. № 389-VIII, які полягають у: налагодження цифрових взаємовідносин між органами соціального захисту та Державної податкової служби України стосовно обчислення доходу осіб; наданні можливості місцевим органам влади визначати особливі властивості соціальних послуг у воєнних умовах; наданні можливості органам соціального захисту делегування прав надавачам соціальних послуг ухвалювати рішення стосовно надання послуг в екстреному порядку (надання різного роду консультацій, транспортних послуг, притулку, опікування тощо); можливості отримання відшкодування у воєнних умовах за опікування внутрішньо переміщеними особами; розширенні повноважень

військових адміністрацій стосовно управління надавачами соціальних послуг.

На нашу думку, вище зазначений Закон України сприятиме забезпеченню більш ефективнішому та швидкому наданні соціальних послуг потерпілим в умовах впровадження воєнного стану в Україні.

Висновки. Таким чином, на основі вище наведеного можна дійти висновку, що у воєнних умовах, в яких на сьогоднішній день опинилася наша держава, соціальна та гуманітарна політика потребує швидкості, високої результативності та простоти, оскільки при подібних умовах людині зазвичай не вистачає часу на бюрократичні моменти. Тому, на даний час Україна докладає чимало зусиль для реалізації чималої кількості заходів задля досягнення даної мети. Водночас відповідне державне сприяння розвитку соціальної та гуманітарної сфери залежить від успішного розвитку економіки країни, що вважається головним джерелом її фінансування. В той же час, економічний розвиток країни залежить також і від конкурентоспроможного людського потенціалу. Через це досліджувати дану проблематику необхідно у нерозривному взаємовідношенні. Держава повинна залишатися головним джерелом розв'язання проблем в сфері соціального захисту населення, проте зважаючи на намагання створити конкурентоздатну успішну державу, мають враховуватися різноманітні умови для розвитку людського капіталу. Головними напрямками подальших досліджень повинен стати виразний розподіл функцій та положень соціальної та гуманітарної політики, інших їх властивостей. Воєнні дії та післявоєнна відбудова України вимагатимуть великого фінансування задля відновлення

фізично-психологічного здоров'я не лише військових, але й цивільного населення.

Крім цього, на нашу думку, в подальшому терміново необхідно реформувати сферу освіти, особливо загальну середню, оскільки вона досі не в повній мірі спроможна якісно надавати послуги в складних неочікуваних ситуаціях. Варто розробити чітку програму розвитку та відновлення інфраструктурних об'єктів та створення сприятливих передумови для притягнення інвесторів. Активізація діджиталізаційних процесів мають значний позитивний вплив, проте необхідно удосконалити полегшення оформлення громадських звернень щодо надання соціальних послуг, що потребує суттєвих затрат часу та сил.

На сьогоднішній день підтримка належної суспільної соціалізації вимагає значного фінансування. Економічне зростання і ефективна соціально-гуманітарна політика держави є тісно взаємозв'язаними і поєднаними з належним рівнем інвестиційної привабливості та економічної безпеки, міцними зовнішньоекономічними взаємовідносинами, ринковою кон'юнктурою, а також із формуванням людського потенціалу. Суспільна неготовність до повномасштабного вторгнення Росії в Україну значно загострила соціально-гуманітарну кризу. Знищення інфраструктури та вітчизняного населення, а також фінансовий відтік не дає можливості ефективно розвивати державу та знищує всі позитивні просування та наслідки проведеного соціально-економічного реформування. А брак добре продуманих поточних та стратегічних завдань для активізації державного економічного розвитку може суттєво погіршити і так досить складне становище в країні.

Список літератури:

1. Безпаленко О.В. Вектори соціальної політики для України в умовах викликів війни. *Проблеми сучасних трансформацій*. 2022. № 4. С. 1–8.
2. Деякі питання надання державної соціальної допомоги та пільг на період введення воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.2022 р. № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 04.04.2023).
3. Питання надання гуманітарної та іншої допомоги цивільному населенню в умовах воєнного стану в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.2022 р. № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 04.04.2023).
4. Пищуліна О., Юрчишин В., Маркевич К., Міщенко М., Добровольський Д. Соціально-економічна та гуманітарні наслідки російської агресії для українського суспільства. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_Gum.pdf (дата звернення 04.04.2023).
5. Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях: Закон України від 14 квітня 2022 року № 2193-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2193-20#Text> (дата звернення 04.04.2023).
6. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного

стану: Закон України від 21.04.2022 р. № 2220-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2220-20#Text> (дата звернення 04.04.2023).

7. Програма релокації підприємств та працевлаштування внутрішньо переміщених осіб. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3e766cf9-f3ca-4121-8679-e4853640a99a&title=ProgramaRelokatsiiPidprimstv> (дата звернення 04.04.2023).

8. Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. № 331. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 04.04.2023).

9. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 04.04.2023).

10. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення 04.04.2023).

11. Про утворення Міжвідомчої робочої групи з питань забезпечення населення продовольчими товарами тривалого зберігання та санітарно-гігієнічними товарами в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2022 р. № 519. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/519-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 04.04.2023).

12. Рещук К. Європейська Рада надала Україні статус кандидата в ЄС. Що це змінює для бізнесу? Як збільшиться допомога? Чи відкриється ринок ЄС? URL: https://forbes.ua/inside/kandidatstvo-ukraini-v-es-16062022-6638?utm_source=piano&utm_medium=news&utm_campaign=18481&pnespid=575iAzobOLwD2uDb.DK1E8jXvhT2Rp9IP7G9mfM59kVmtWP03crX25dIptNMA_YFt2d7IfcXWQ (дата звернення 04.04.2023).

13. Сіньова Л.М. Соціально-правовий захист громадян похилого віку в сучасних умовах. *Трудове право та право соціального забезпечення*. 2016. № 2. С. 51–55.

14. EU's response to the war in Ukraine. European Union: official website URL: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2772> (дата звернення 04.04.2023).

Ivanov A.V. SOCIAL AND HUMANITARIAN POLICY IN UKRAINE DURING WAR

The article reveals the peculiarities of Ukraine's social and humanitarian policy during the war. It was established that the concept of «social and humanitarian policy» should be considered a peculiar complex of measures aimed at the implementation of state social functions, ensuring the social and humanitarian work of the state, public rights and interests, social and humanitarian development and improving the level of public life as a whole. The measures implemented by the Verkhovna Rada in close cooperation with the Government of Ukraine, which provide for a quick response to the humanitarian crisis caused by a full-scale invasion, are listed. It was found that the goal of social and humanitarian policy is to create favorable conditions for the organization and effective development of social relations, the comprehensive disclosure and self-realization of creative abilities, as well as the satisfaction of public needs. An analysis of the state of development of the social and humanitarian sphere was carried out. The changes introduced by the Law of Ukraine No. 2193-IX adopted at the end of April 2022 have been disclosed. It is significant that this Law of Ukraine will contribute to ensuring more effective and faster provision of social services to victims in the conditions of the implementation of martial law in Ukraine. It was established that the beginning of full-scale military operations on the territory of our state, and therefore the introduction of martial law, had a critical impact on the domestic economic system. The destruction of the infrastructure and the domestic population, as well as the financial outflow does not provide an opportunity to effectively develop the state and destroys all the positive progress and consequences of the socio-economic reforms carried out, and the lack of well-thought-out current and strategic tasks for the activation of state economic development can significantly worsen an already rather difficult situation in country. Therefore, as a conclusion, it is determined that in the future it is urgently necessary to reform the field of education, especially general secondary, to develop a clear program for the development and restoration of infrastructure facilities and to create favorable conditions for attracting investors, as well as to improve the facilitation of the registration of public appeals for the provision of social services.

Key words: social policy, humanitarian policy, humanitarian crisis, war, martial law, social services.